

LUND UNIVERSITY

Liberalism i kris

Wennerhag, Magnus; Unsgaard, Olav

Published in:
Fronesis

2006

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wennerhag, M., & Unsgaard, O. (2006). Liberalism i kris. *Fronesis*, (22-23), 8-18.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Magnus Wennerhag och Olav Unsgaard *Liberalism i kris*

Liberalismen är under förändring. Traditionellt var liberalismen en politisk position som hävdade den enskildes rätt mot staten eller majoriteten. Friheten att uttrycka sina politiska åsikter, organisera sig politiskt eller utöva sin religion sågs som demokratins kärna. Liberalismen värnade ofta gränsen mellan det privata och det offentliga samt individens rättigheter gentemot staten och kollektivet. Det liberala idégodset var till en början begränsat till krav på ekonomiska rättigheter och ett uttryck för den kamp som en framväxande borgarklass förde mot adelns och kronans privilegier. Men med tiden kom liberalerna att kräva mer omfattande rättigheter av politisk och social karaktär.

På detta sätt kom 1900-talets liberalism att hävda den sociala omsorgen och behovet av en stat som kunde ge alla lika möjligheter, även om det aldrig skedde i strid med marknadsekonomins grundläggande principer.

Dagens liberalism tycks luta sig mot andra värden. Nyliberalismens ekonomiska och politiska genombrott under de senaste årtiondena är naturligtvis en uppenbar förändring. Men under senare år har det även skett en förskjutning av den liberala politikens innehåll, som märkligt nog tycks stå i motsättning till åtminstone den filosofiska nyliberalismens frihetscredo. Denna utveckling är utgångspunkten för detta nummer av *Fronesis*.

I Sverige är folkpartiet – som sedan länge ansetts vara *det* liberala partiet – ett bra exempel på denna förändring. Många blev säkert förvånade över det utspel folkpartiet gjorde inför valet 2002 med krav på obligatoriska språktest för att få svenskt medborgarskap. Sedan dess, och särskilt under årets valrörelse, har företrädare för detta parti lagt en rad förslag som visar på denna förändring av synsättet. Det har rört sig om krav på obligatoriska gynekologundersökningar av högstadies flickor (för att upptäcka fall av könsstympning) och krav på en statligt beslutad »litteraturkanon« som ska undervisas i skolan för att »minska segregationen, minska utanförskapet, och göra oss till ett folk som har ett gemensamt mål«.¹ Under senare år har folkpartiet dessutom blivit det parti som mest högljutt ropat på mer »lag och ordning«. Längre fängelsestraff i allmänhet och bryskare tag mot ungdomar som begår brottsliga handlingar (exempelvis genom förslag om att sätta 15-åringar i fängelse) har varit ett sådant spår. Man har dessutom varit det parti som i störst utsträckning stött eller velat gå längre än justitieminister Thomas Bodströms förslag om ökade befogenheter för polisen att övervaka och bugga medborgarna. Hårda tag har också kännetecknat folkpartiets skolpolitik, där krav på ökad disciplinering av eleverna har tagit sig

uttryck i exempelvis förslag om betyg i ordning och uppförande.

Ibland har dessa förslag motiverats med frihetsargument, ibland inte. Det intressanta är dock det förhållningssätt till stat och individ, privat och offentligt, som de uttrycker.

Folkpartiet har genomfört en märklig omsvängning i sin syn på relationen mellan individ och stat/kollektiv. Staten ska komma med moraliska påbud och sätta gränser, i stället för att vara tolerant inför människors olikheter och ge alla lika möjligheter. Men den ska också kunna ha synpunkter på medborgarnas åsikter, skaffa sig insyn i deras privatliv genom övervakning och – vilket förslaget om obligatoriska gynekologundersökningar innebär – syna deras underliv. Det förefaller alltså snarare röra sig om en Bismarcksk socialkonservatism och paternalism än en frihetstörstande socialliberalism. Den tidigare skepsisen mot kollektivism har i sin tur förbytts i värnandet av ett kollektiv, nämligen »svenskarna«. I stället för att uppfatta nationen som summan av de individer som bebor ett territorium, eller som en historisk förhandlingsbar konstruktion, ska staten kunna fastslå vad »svenskhet« är och »sätta gränser« mot de »osvenska«.

Givetvis har vi inte bara att göra med en omsvängning bland svenska liberaler. En av folkpartiets förebilder

1. Den folkpartistiska riksdagsledamoten Cecilia Wikström i Sveriges Radios *Kulturnytt*. Citerad av Stefan Jonsson i »Litteratur som gränsvakt«, *Dagens Nyheter* 31 juli 2006.

tycks vara danska Venstre, som för länge sedan retirerat från socialliberala och frihetliga positioner in i kulturkonservatism och främlingsfientlighet. Det finns andra internationella exempel på detta. De som i USA kallas för *liberals*, ofta det demokratiska partiet, har trots symboliska markeringar hjälpt president Bush att försvaga de medborgerliga rättigheterna. Om det förut var det demokratiska partiet som slogs för den enskildes rätt har nu det amerikanska civilsamhället fått ta den rollen, till exempel människorättsorganisationer som arbetar mot den ökade avlyssningen och andra rättsövergrepp som skett i namn av »kriget mot terrorismen«.

Liberalismens omsvängning på kort sikt kan inte frikopplas från den samhällsomvandling som har skett de senaste trettio åren. Genom övergången från keynesianism till nyliberalism har inte bara en uppsättning ekonomisk-politiska styrmedel kommit att anses förlegade – trots att deras efterträdare bottnar i ännu äldre ekonomiska tankesätt – utan själva ordet »liberal« har även fått en annan klang, som i marknadsliberal, liberalisering eller nyliberal.

På ett sätt kan man se den mer högerinriktade liberalismen som en politisk effekt av det nyliberala tankandet, som ger staten en mindre central roll i ekonomins reglering. Detta ger utrymme för ett nytt slags politik, som använder andra styrmedel. Kan samhället inte längre styras med ekonomisk-politiska medel, måste det styras genom en reglering av kultur och moral. De tilltagande

sociala konflikter som en nyliberal politik skapar får hanteras på den individuella snarare än den sociala nivån. Detta leder till en förändring av vad som anses politiskt möjligt. I stället för att främja ekonomisk utjämning och överbrygga sociala konflikter måste staten skapa social sammanhållning genom tekniker som inte äventyrar de marknadsekonomiska imperativen.

Denna förändring av spelplanen är naturligtvis inte bara en liberal angelägenhet. Den drabbar även den socialistiska vänstern. Sålunda har vi kunnat bevittna hur en socialistisk vänster som alltid haft den kapitalistiska ekonomins överskridande som mål förändrats till en socialdemokrati och en vänster som, främst efter Berlinmurens fall, agerat som om det inte fanns några i grunden annorlunda alternativ till en marknadsstyrd kapitalism med socialstatliga inslag. Samtidigt kan man inom denna vänster finna en anslutning till många av de frihetliga föreställningar och krav på grupper och individers rättigheter som annars förknippats med liberalismen.

Trots att liberalismen ibland påstås vara den ideologi som gick segrande ur det kalla kriget förefaller liberalismen vara i kris. På en global nivå kan man se hur de stater som kallas liberaldemokratiska blivit allt mindre liberaldemokratiska i hur de faktiskt styrs. Berlinmurens fall fick den amerikanske debattören Francis Fukuyama att triumfatoriskt utropa liberalismens slutgiltiga seger över kommunismen.

Men med »kriget mot terrorismen« har de värden som ansågs göra liberalismen överlägsen kommunismen kommit att ifrågasättas. I denna kamp »för demokratin« har man allt oftare varit beredd att offra demokratiska och individuella rättigheter. Mellan de händelser som symboliseras av datumen 9 november 1989 och 11 september 2001 tycks liberalismen, eller åtminstone den reellt existerande liberalismen, ha förändrats. Det är för att söka rötterna till och exempel på denna förändring som detta nummer av *Fronesis* har tillkommit. Det rör sig om en liberalismens kris, som samtidigt är vänsterns kris, och på ett mer grundläggande plan även demokratin.

* * *

Man kan naturligtvis fråga sig vad som egentligen är liberalism. Är det åsikterna hos den som kallar sig »liberal« eller hos en svensk folkpartist? Är det en systematisk politisk filosofi, ett statsskick eller ett samhälle som utmärks av »liberaldemokratiska värderingar«? Är det föreställningarna hos den som vill ha mer frihet eller har ett »frihetligt synsätt« – som i engelskans *libertarian*?²

Liberalismen är utan tvekan svår att ringa in. Det blir inte lättare om man tar i beaktande det sätt som begreppet

används på i USA och Kanada, där det ofta betecknar en politisk hållning som många gånger ligger nära europeisk socialdemokrati. På samma sätt har en del politiska filosofer som kallat sig liberala samtidigt kallat sig socialister eller socialdemokrater, som John Stuart Mill (som kallade sig socialist), John Dewey (som ibland kallade sig socialist) och Richard Rorty (som har kallat sig socialdemokrat).³

I numrets inledande text problematiserar filosofen Lena Halldenius liberalismens politisk-filosofiska grunder och i synnerhet dess förhållande till frihetsbegreppet. Om liberal frihet definieras som frånvaron av tvång, hur kan då liberalismen handskas med situationer där de förtryckta och underordnade motståndslöst, närmast villigt, fogar sig? Genom att diskutera några av liberalismens klassiska tänkare – främst Mill, men även tidiga feministiska liberaler – diskuterar Halldenius möjligheten att se friheten som samtidigt något absolut och en universell värdegrund.

Mellan liberalismen som politisk filosofi och den reellt existerande liberalismen har det alltid funnits en skillnad – på samma sätt som socialismen som idé har distanserats från den auktoritära statssocialismen genom ordet

2. Engelskans *libertarian* avser såväl höger- som vänsterorienterad frihetlighet, medan det svenska ordet »libertarian« har reserverats för frihetliga nyliberaler.

3. Se till exempel Sven Ove Hansson, *John Stuart Mill och socialismen* (1995) samt de texter av Rorty vi publicerar i detta nummer av *Fronesis*.

»realsocialism«. Vi kommer därmed till frågan om på vilka sätt de liberaldemokratiska staterna styrs i praktiken – eller vilken politik de liberala partierna faktiskt bedriver.

Frågan om det svenska folkpartiet har förändrats på kort sikt är temat för två av numrets artiklar. Nationalekonomen Martin Karlsson gör en genomgång av folkpartiets utveckling under de senaste decennierna, från den tid på 1970-talet då Carl Tham var partisekreterare fram till i dag. Det handlar dels om hur partiet har ställt sig till »det glömda Sverige«, det vill säga hur man velat tillämpa den sociala ingenjörskonsten på vad som uppfattats som två förfördelade grupper, invandrare och handikappade. Men det handlar också om hur folkpartiets syn på Sveriges roll i världen har förändrats och hur man ställer sig till internationell solidaritet, bistånd och globalisering. I sin text visar Karlsson hur ett konsekvent försvar för jämlikhet och solidaritet kommit att ersättas av andra tongångar, som präglats av vad han ser som nationell egoism och ett överhetsperspektiv gentemot invandrare. Även juristen Åsa Persson gör en genomgång av folkpartiets utveckling, fast med avseende på kriminalpolitiken. Frågan är om partiet i dag går att uppfatta som liberalt ur ett rättspolitiskt perspektiv. Persson undersöker bland annat hur folkpartiet kommit att ställa sig i frågor som brukar benämnas »hemliga straffprocessuella tvångsmedel«, i praktiken telefonavlyssning, buggning och dold kameraövervakning.

Inledningsvis noterades att »liberalismens seger« ingalunda har hindrat de liberaldemokratiska staterna från att i allt större utsträckning sätta de individuella och mänskliga rättigheterna på undantag. Den reellt existerande liberalismen av i dag utmärks snarare av ett ensidigt marknadsekonomiskt tänkande och en moralistisk nykonservatism, som gärna överskrider gränsen mellan privat och offentligt.

Hur denna utveckling ska förstås på ett teoretiskt plan diskuteras av filosofen Wendy Brown och sociologen Saskia Sassen, båda amerikaner. Utgångspunkten för Brown är utvecklingen i USA under de senaste tjugofem åren, en period under vilken nyliberalismen har blivit en dominerande rationalitet inte bara inom ekonomin utan i samhället som helhet. Mycket av det som i dag uppfattas som nykonservatism är en del av denna nyliberala rationalitet. Även om nyliberalismen ofta framställs som *laissez faire*-liberalism i ny förpackning, menar Brown att det som främst skiljer nyliberalismen från både den klassiska liberalismen och socialliberalismen är att de senare vill begränsa marknadsfunktionerna till just marknaden. Den klassiske liberalen skulle inte som medborgare handla som en entreprenör, utan snarare som ett moraliskt subjekt. Nyliberalerna däremot prioriterar ekonomin och kan undvara socialpolitik och demokratiska rättigheter. Politiska bedömningar görs utifrån ekonomiska hänsyn, inte utifrån de liberaldemokratiska normer som traditionellt hört till den offentliga sfären.

Även Sassen tar sin utgångspunkt i de senare årens amerikanska utveckling, som inneburit en kris för den liberaldemokratiska staten. I stora drag består denna kris i att den klassiska liberala maktindelningen hamnat i obalans i och med att statsmakten förlorat sin offentliga karaktär, samtidigt som medborgarnas integritetsskydd har försvagats. Sassen visar på en tydlig maktförskjutning från den lagstiftande till den verkställande makten – en utveckling som hon liksom Brown menar inleddes under Reaganåren men som fått skjuts av »kriget mot terrorismen«. Förutom denna obalans i maktindelningen har även gränsen mellan det offentliga och det privata blivit alltmer oskarp. När alltför beslut fattas direkt av den verkställande makten, utan att den lagstiftande och representativa makten får vare sig insyn eller möjlighet att påverka, uteblir den offentliga debatt som annars brukar föregå nya lagar. Samtidigt gör en ökad användning av sekretess presidentens maktutövning allt svårare att granska, vilket i praktiken gör den mer privat än offentlig. Därigenom undermineras den offentlighet och den maktindelning som brukar uppfattas som grundförutsättningar för en öppen beslutsprocess i en liberal demokrati.

Ett annat perspektiv på hur rättigheter hanteras i den reellt existerande liberalismen anläggs i Pamela

Fishers text. Fisher gör ett nedslag i det postkommunistiska östra Tyskland, en del av världen som först på 1990-talet har kommit i åtnjutande av de liberaldemokratiska rättigheterna. Med tanke på kvinnors rättigheter och särskilt aborträttigheter menar dock Fisher att bilden är mer komplicerad än så. Murens fall har inneburit inte bara en ny uppsättning rättigheter, utan även ett konservativt bakslag för kvinnors individuella friheter. I den omfattande diskussionen om aborträtten efter återföreningen kom paradoxalt nog den generella ofriheten i DDR att tas till intäkt för att en mer liberal hållning i abortfrågan borde överges till förmån för den mer restriktiva västtyska lagstiftningen.

I ett annat av detta nummers avsnitt anläggs ett mer långsiktigt perspektiv på liberalismens utveckling utifrån Michel Foucaults arbeten. I en på franska nyligen publicerad föreläsning från 1979, som här presenteras i svensk översättning, undersöker Foucault liberalismen från 1700-talets ekonomer till 1970-talets nyliberaler som en »styrningskonst«.⁴ Det handlar om hur liberalismen kan uppfattas som ett antal tekniker som används för att administrera de nyupptäckta realiteterna »samhället« och »ekonomin« – och ytterst medborgarnas kroppar. Till skillnad från den absoluta suveränitetens para-

4. I *Fronesis* nr 14–15 publicerades Foucaults text »Regementalitet«, som var vår översättning av franskans *gouvernementalité*. I detta nummer har vi valt att översätta termen med »styrningskonst«. För skälen till detta, se Jakob Kihlbergs inledning i detta nummer.

digm strävar denna styrningskonst efter att producera ett kollektivt intresse genom ett »önskningsarnas spel«. Att de enskilda begären »fritt« kan komma till uttryck blir grundläggande för själva styrningen, vilket gör det nödvändigt att genom olika åtgärder forma subjekt för ett liberalt samhälle, subjekt som är »fria att vara fria«.

Hur detta formande av »subjekt« kommer i konflikt med liberalismens föreställning om en fri och rationell individ diskuterar idéhistorikern Shamal Kaveh. Med hjälp av Foucaults begrepp analyserar han det förra sekelskiftets liberala diskussioner om rösträtten, främst hos dem som var aktiva inom eller knutna till Centralförbundet för socialt arbete, en inflytelserik organisation som samlade ett flertal liberala riksdagsmän verksamma i den förening som senare blev folkpartiet. I Kavehs genomgång blir det tydligt hur en vidgad medborgarrätt för dåtidens liberaler blev ett sätt att lösa »den sociala frågan«, men under former som inte äventyrade ordningen. Genom olika förslag om vad som skulle berättiga till fullständig medborgarrätt gjordes gränsdragningar mellan dem som ansågs vara mogna för rösträtt och dem som inte var det. Som Kaveh påpekar kan man se historiska paralleller mellan denna diskussion och dagens folktopartistiska förslag om språktest. Även

om förra sekelskiftets krav på stabil ekonomi, ordentlighet och bildning har ersatts med krav på »tillräckliga« språkkunskaper, kan man se en kontinuitet i (eller ett återvändande till) villkoren för medborgarskapet enligt liberalerna. Och det är kanske utifrån ett sådant tänkande vi ska förstå den folktopartistiska riksdagsledamoten Cecilia Wikströms yttrande om en statligt beslutad litteraturkanon som ett sätt att »göra oss till ett folk som har ett gemensamt mål«.⁵

Om den social- och nyliberalism som dominerat i Sverige under en längre tid byggt på en strävan efter ett samhälle byggt på universella sanningar, har liberala strömningar som snarare velat betona pluralism haft ett större inflytande i andra delar av världen. I avsnittet »En annan liberalism« ger vi oss i kast med en sådan liberal tradition, som utgår från den amerikanske filosofen John Dewey. Här representeras den av Dewey själv och filosoferna Richard Rorty och Noortje Marres. Det är en liberalism som har en experimentell inställning till samhällsinstitutionerna och den process varigenom de omskapas. Deras demokratisyn bygger inte på en checklista för vilka institutioner som måste finnas på plats innan man kan tala om demokrati. Med denna syn uppfattas i stället demokratin som ett pågående offentligt samtal och ett projekt som syftar till att introducera

fler frågeställningar och inkludera flera grupper i samtalet.

Dewey var inte bara en av den pragmatistiska filosofins stora namn utan även en betydelsefull debattör i den amerikanska samhällsdebatten under 1900-talets första hälft. I Sverige har han hittills varit känd främst för sina tankar om utbildning och pedagogik. I övriga Europa och USA har dock hans tankar uppmärksammats av en rad samhällsteoretiker, exempelvis Richard Rorty, Jürgen Habermas, Hillary Putnam, Richard Bernstein, Michael Hardt och Antonio Negri.

I den text av Dewey från 1934 som vi publicerar distanserar han sig från det som han uppfattar som en europeisk liberalism, tyngd av sitt arv efter köpmännens kamp för näringsfrihet. Gentemot denna inriktning mot ekonomiska friheter – och kampen för att hålla staten borta – menar Dewey att våra friheter alltid formas av samhällsgemenskaperna. Den liberalism han skisserar ställer den experimentella metoden i centrum. Marres utgår i sin text från en debatt mellan Dewey och den amerikanske samhällsdebattören Walter Lippman och undersöker hur Deweys tänkande kan användas i en kritik av expertväldet. I ett allt komplexare samhälle behövs inte fler experter, utan snarare fler arenor där medborgarna kan mötas i en offentlig diskussion kring olika frågor.

En av de mer namnkunniga av Deweys samtida efterföljare är Richard Rorty, som vi publicerar två texter av i detta nummer. I båda dessa texter diskuterar Rorty den kritiska filosofens roll i det offentliga samtalet utifrån Foucaults, Habermas och Derridas filosofiska interventioner. Han vill skilja mellan den »offentliga filosofen« och den »privata filosofen«, där den förra pekar ut nya arenor för demokratiska samtal och praktiskt verkar för den sociala rättvisans sak, medan den senare fyller en närmast terapeutisk funktion.

* * *

Vi noterade tidigare att det under senare år främst varit vänstern i bredare bemärkelse – inom den svenska partipolitiken socialdemokraterna, vänsterpartiet och miljöpartiet – som lyft frågor om individers och gruppers rättigheter. I sin bok *Vänstern i Europa* diskuterar den socialdemokratiske skribenten Olle Svenning den europeiska socialdemokratins utveckling. En av förändringarna är, menar Svenning, att partierna har anammat idéer som kan betecknas som socialliberala. Från och med 1980-talet har flera europeiska socialdemokratiska partier intresserat sig för mer »libertära« politiska frågeställningar.⁶ Idémässigt har det rört sig om en kritik som tar avstamp i

5. Cecilia Wikström, citerad av Stefan Jonsson i »Litteratur som gränsvakt«, *Dagens Nyheter* 31 juli 2006.

6. Olle Svenning, *Vänstern i Europa: De nya liberalerna?* (2000), s 237 ff. Svenning utgår här från Herbert Kitschelt, *The transformation of the European Social Democracy* (1994).

1960- och 1970-talens »nya sociala rörelser«: kritik mot stelbent byråkrati, ensidig tillväxtorientering och rovdrift på miljön och hävdandet av gruppers rättigheter. Här finner vi miljöpolitik, feministiska frågeställningar, tankar om decentralisering och så vidare. Denna omorientering har inneburit att det numera är vänstern som hävdar individuella och grupprättigheter gentemot en höger som kännetecknas av eller spelar på moralistiska och intoleranta tongångar.

I dag är situationen inte densamma som i slutet av 1970-talet, när Lars Ohly kunde anse att det vore befogat att suspendera de mänskliga rättigheterna om det låg i arbetarklassens intresse. I dag är det främst rörelser och partier på vänsterkanten som driver på för en utvidgning av de mänskliga rättigheterna och en fördjupad demokrati. Dessa ideologiska förändringar har i Europa skapat förutsättningar för vänsterregeringar där socialdemokrater antingen samregerat eller aktivt samverkat med miljöpartier och reformerade kommunistpartier. De nya konstellationerna har möjliggjort en bredare väljarbas och har fångat in grupper från den medelklass som tidigare varit skeptisk till socialistiska och i synnerhet socialdemokratiska partier, men som varit drivande inom 70-talets nya sociala rörelser.

Frågan är då vad denna större betoning av skillnad, rättigheter och mångfald innebär för dagens vänster och en mer traditionell rättighetsliberalism.

Både liberalismens och socialismens rättighetsanspråk är universella. Historiskt sett var kraven på och införandet av universella rättigheter ett sätt att inkludera de grupper som stod utanför samhället. De som var utanför blev en del av ett gemensamt »vi«, jämlika delar av ett folk eller en nation – fast ofta till priset av underkastelse under de maktigas normer. Men det som har utmärkt de senare årens identitetspolitik – som tagit sig uttryck i allt ifrån särorganisering och strider om grupp-specifika rättigheter till statligt beslutade mångfaldsår – är snarare att det partikulära är det som ska inkludera de exkluderade. Samtidigt kan man konstatera att denna mångfaldspolitik utmanas från olika håll. Folkpartiets krav på språktest och en svensk litteraturkanon är delvis ett uttryck för att föreställningen att vissa nationella normer är de uteslutna nyckel till inträde i samhället.

Liberalismens spänning mellan likhet och skillnad är temat för statsvetaren William Connollys text. Han spårar bland de dominerande liberala tankeströmningarna tre försök att lösa upp denna spänning – lösningar som enligt Connolly bara skapar nya problem. Genom att betrakta individen som en neutral bärare av rättigheter glömmar man bort det faktum att denna individ ändå rör sig i ett maktfält fyllt av föreställningar om det normala och det avvikande. Ett försvar för det individuellt specifika i motsättning till majoritetens normalitet – ett slags jakt efter en från massan upphöjd avvikelse – blir å sin

sida lätt ett privat projekt. Påståendet att det behövs vissa sociala sammanhang för att forma en liberal individ och att »det gemensamma goda« därför måste värnas övergår å sin sida lätt till en majoritetens assimilering av de avvikande. I motsats till dessa tre synsätt söker Connolly efter en liberalism som undgår dessa fällor.

Motsättningen mellan liberalismens föreställningar om en universalistisk humanism och både koloniala och postkoloniala maktförhållanden är utgångspunkten för litteratur- och samhällsteoretikern Gayatri Chakravorty Spivak. I sin text menar hon att de som praktiserar den universalistiska humanismens diskurs kanske vill väl när de försöker att inkludera de människor som de står i ett postkolonialt förhållande till, men lätt bortser från det faktum att detta västerländskt orienterade kunskapsbygge i praktiken förnekar eller utestänger andras erfarenheter.

En annan vinkel på spänningen mellan universalism och mångfald ges av den politiska filosofen Judith Squires. I sin text diskuterar hon just uppkomsten av statliga program för att främja mångfaldsföretagande eller skapa mångfaldsarbetsgrupper vid universitet, och att denna nya inriktning alltmer tycks överta den traditionella jämlikhetspolitikens uppgift. Trots att betoningen av mångfald och skillnad är något som drivits fram genom olika

sociala rörelserns kamp menar Squires att entreprenörers, statliga byråkraters och beslutsfattaresha praktiska politik under denna täckmantel snarare blir till ett slags styrningskonst för att skenbart inkludera människor utan att göra något åt de underliggande orättvisorna.

Den socialistiska vänsterns förhållande till de liberala rättigheterna är inte helt okomplicerat. Å ena sidan har man bejakat rättigheternas universella karaktär, å andra sidan framhållit att det inte räcker med rättigheter för att frigöra människor – det finns underliggande sociala orättvisor som skaver och reproducerar de skillnader som rättigheterna är avsedda att överbygga. Det är detta som Marx skriver i sin text »Om judefrågan«, där han talar om att de liberala rättigheterna är en förutsättning för människans frigörelse, men att denna frigörelse inte är möjlig utan hela samhällets emancipation, det vill säga utan klassamhällets avskaffande.⁷

Därmed kan man uppfatta socialismen som en radikaliserings och en fortsättning på liberalismen. Samtidigt har liberalismen mottagit tydliga influenser från socialistiska eller andra vänsterradikala tänkare och rörelser. Mest påtagligt är kanske uppmärksammandet av »den sociala frågan«, och hur detta omformade liberalismens förutsättningar under 1900-talet. Men förmodligen kan vi också i 1960-talets frihetsrevolutioner och den tidens »nya

7. Karl Marx, »Om judefrågan«, i *Människans frigörelse* (1995), s 21 ff.

vänster« spåra den mer radikala hållning som exempelvis folkpartiet anslöt sig till under det tidiga 1970-talet, då partiet hade ett eget löntagarfondsörslag och drev frågor om internationell solidaritet.

Syftet med detta nummer av *Fronesis* är att öppna upp för en diskussion om liberalismens förändringar och nuvarande tillstånd. Oavsett om man kallar sig vänster, frihetlig, liberal, icke-liberal eller vänsterliberal är det viktigt att söka förstå vad liberalismen och en liberal politik innebär. När viktiga grundföre-

ställningar inom det liberal-socialistiska arvet utmanas av alltfler liberaler hotar det även förutsättningarna för en radikal politik i allmänhet.

I en tid då svenska liberaler hellre ger ut luftiga livsstilsmagasin som *Neo* och pamflettartade Timbrorapporter, i stället för att som på 80-talet introducera betydelsefulla liberala eller frihetliga tänkare, vill *Fronesis* lyfta fram liberala och frihetliga tänkare och liberalismkritiska inlägg som tar de liberala frågeställningarna och föreställningarna på intellektuellt allvar.

[inledning]

Magnus Wennerhag och Olav Unsgaard: <i>Liberalism i kris</i>	8
Lena Halldenius: <i>Frihet, värdegrund och ideologisk positionering</i>	19

[från vänster till höger]

Martin Karlsson: <i>Folkparti i förändring</i>	32
Åsa Persson: <i>Folkpartiet – rättspolitiskt liberalt?</i>	43

[att styra liberala subjekt]

Jakob Kihlberg: <i>Liberalismen är en naturalism</i>	54
Michel Foucault: <i>Biopolitikens födelse</i>	61
Shamal Kaveh: <i>Medborgarskapets janusansikte</i>	82

[den reellt existerande liberalismen]

Leila Brännström och Hanna Pettersson:

<i>De reellt existerande liberaldemokratierna</i>	100
Wendy Brown: <i>Nyliberalismen och den liberala demokratins fall</i>	106
Saskia Sassen: <i>Hur makten omfördelades inom den amerikanska staten</i>	128
Intervju med Saskia Sassen: <i>Avnationaliserade stater och globala konstellationer</i>	147
Pamela Fisher: <i>Abortfrågan i det postkommunistiska Tyskland</i>	158

[skillnad och universalism]

Sofie Tornhill: <i>Universalismens brytpunkter – mellan det lika och det olika</i>	178
Gayatri Chakravorty Spivak: <i>Kom ihåg gränserna: Skillnad, identitet och praktik</i>	184
Judith Squires: <i>Mångfald – jämlikhets- eller företagsstrategi?</i>	192
William Connolly: <i>Liberalism och skillnad</i>	205

[en annan liberalism?]

Johan Lindgren och Karl Palmås: <i>En pragmatistisk liberalism</i>	228
John Dewey: <i>Liberalismens framtid</i>	242
Noortje Marres: <i>Offentligheten uppstår genom sakfrågor</i>	248
Richard Rorty: <i>Moralisk identitet och privat autonomi: Fallet Foucault</i>	264
Richard Rorty: <i>Habermas, Derrida och filosofins funktioner</i>	272

[författare och källor]

Författare till bokens texter samt källor	291
---	-----